

*Новик В. А.,**аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена правовому регулюванню діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду України. Оскільки одним із найважливіших напрямків державної політики є захист навколишнього природного середовища, а саме лісів, які є її національним багатством та джерелом задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

Запобіганням кримінальним правопорушенням, що вчиняються у галузі охорони лісового фонду України, є система заходів, що здійснюється державними органами, органами місцевого самоврядування та окремими громадянами, що спрямовані на усунення причин та умов зазначених кримінальних правопорушень та їх недопущення. Основне завдання під час здійснення запобіжних заходів покладається на спеціальних суб'єктів, діяльність яких чітко регламентована вітчизняним законодавством.

Головними суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються у сфері охорони лісового фонду, є Державне агентство лісових ресурсів України, як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Саме воно реалізує державну політику у сфері лісового та мисливського господарства. А також Державна лісова охорона, що має статус правоохоронного органу. Метою її діяльності є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу.

Під час організації запобіжних заходів із недопущення вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони лісів велику роль відіграють підрозділи правоохоронних та контролюючих органів, а саме Національної поліції України, Державної екологічної інспекції України, Державного лісового агентства України.

Важливим є те, що перешкодами у здійсненні запобіжних заходів є недоліки законодавчого характеру, а саме: підпорядкованість лісокористувачів різним органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, що обмежує контроль профільними органами за дотриманням лісокористувачами законодавства у сфері лісокористування; різна кваліфікація органами досудового розслідування протиправних дій підозрюваних осіб відповідно до кримінального законодавства; неврегульованість у законодавстві порядку перевезення та переробки незаконно зрубаного лісу; мінімізація митних платежів під час експорту лісу; монополізація діяльності з організації продажу деревини через товарні біржі.

Це переконує, що розробка ефективного правового регулювання охорони лісового фонду України та заходів виявлення та запобігання зловживання владою або службовим становищем у галузі охорони лісового фонду України має стати пріоритетним напрямом державної

політики боротьби зі злочинністю та дієвим засобом забезпечення охорони лісів України.

Ключові слова: ліс, лісовий фонд, запобігання кримінальним правопорушенням, права охорона лісового фонду України.

Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави [1], а особливо охорони лісового фонду України¹, який є її національним багатством та джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах. В основі державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища покладено раціональне використання та відтворення природних ресурсів, а саме лісового фонду. Така діяльність забезпечується за допомогою встановлення нормативних заборон та обмежень, що спрямовані на запобігання різноманітних посягань на ці об'єкти.

Забезпечення збереження лісового фонду зумовлено зростанням кількості кримінальних правопорушень та збільшенням завданої шкоди діяннями у сфері використання лісових ресурсів. Запобігання кримінальним правопорушенням – це діяльність, що спрямована на усунення їх причин та умов, обставин, що сприяють їх вчиненню, здійсненню профілактичного впливу на осіб, поведінка яких є протиправною. Недопущення вчинення кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду містить в собі заходи як загальносоціального, так і спеціально-кримінологічного характеру.

Таким чином, запобігання кримінальним правопорушенням є одним із найважливіших напрямків державної політики, що спрямована на забезпечення правоохоронюваних цінностей, а протидія злочинності – це особливий інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який являє собою різноманітну за формами діяльність відповідних суб'єктів (державних і недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), які взаємодіють у вигляді системи різнопланових заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів її детермінації на всіх рівнях і нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних проявів до гранично допустимого рівня. Це поняття охоплює певну систему державних і громадських заходів, спрямованих вплинути як на злочинність, так і на її елементи [3].

Запобігання кримінальним правопорушенням у сфері охорони лісового фонду реалізується через правове регулювання

¹ Усі ліси на території України, незалежно від того, на землях яких категорій за основним цільовим призначенням вони зростають, та незалежно від права власності на них, становлять лісовий фонд України і перебувають під охороною держави [2].

різноманітних сфер суспільного життя, за допомогою чого відбувається вплив на детермінанти кримінальних правопорушень, які можуть бути усунені, або відбувається обмеження їх впливу. Саме тому правове регулювання запобігання кримінальним правопорушенням полягає в нормотворчій діяльності держави та її органів, що визначається законами й іншими нормативно-правовими актами, у яких закріплені мета й завдання запобігання злочинам, коло суб'єктів, що здійснюють цю діяльність, їхня компетенція, основні форми й методи роботи [4].

Саме на правоохоронні органи покладається здійснення заходів запобігання кримінальним правопорушенням. Відповідно до чинного законодавства до них належать органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [5].

На органи прокуратури покладається здійснення представництва в суді законних інтересів держави в разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснюється органами державної влади, органами місцевого самоврядування чи іншими суб'єктами владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження [6].

Національна поліція України здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення. Реалізація завдань Національної поліції України здійснюється за допомогою поліцейських заходів, що являють собою дію або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень. Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу [7].

Саме на Державне агентство лісових ресурсів України, як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України, покладається виконання наступних завдань: 1) реалізація державної політики у сфері лісового та мисливського господарства; 2) внесення на розгляд Міністра захисту довкілля та природних ресурсів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері лісового та мисливського господарства [8].

Головним суб'єктом запобігання вчинення кримінальних правопорушень у галузі охорони лісового фонду є Державна лісова охорона, що має статус правоохоронного органу. Метою її діяльності є здійснення правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу.

В основі діяльності Держлісоохорони покладено застосування правових, лісоохоронних та інших заходів, спрямованих на збереження, розширене відтворення, невиснажливе використання лісових ресурсів та об'єктів тваринного світу.

На Держлісоохорона забезпечує охорону лісів від пожеж, незаконних рубок, шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу; запобігання злочинам і адміністративним правопорушенням у сфері лісового та мисливського господарства, а також використання лісових ресурсів і мисливських тварин; організація та координація заходів з охорони державного мисливського фонду [9].

Посадові особи² Держлісоохорони відповідно до покладених на неї завдань мають право: безперешкодно обстежувати в установленому законодавством порядку ліси, що перебувають у власності чи користуванні громадян і юридичних осіб; перевіряти в установленому порядку в громадян і юридичних осіб наявність дозволів та інших документів на використання лісових ресурсів і користування лісами та на право полювання і використання ресурсів державного мисливського фонду; складати протоколи та розглядати відповідно до законодавства справи про адміністративні правопорушення, правопорушення у сфері охорони, захисту, використання та відтворення лісів, а також у галузі мисливського господарства та полювання; безперешкодно відвідувати територію і приміщення юридичних осіб, які провадять діяльність, пов'язану з добуванням, зберіганням або переробленням деревини та інших продуктів лісу, з метою здійснення нагляду за законністю їх використання [9].

Незважаючи на розгалужену систему нормативно-правових актів та систему заходів, які передбачають захист лісового фонду України, сьогодні спостерігаються негативні тенденції кримінальних правопорушень у сфері охорони навколишнього природного середовища, у тому числі і лісів. Системність та масштабність протиправних проявів пов'язані з незаконними порубками лісів, значним рівнем корупції у лісовій галузі, що призводить до порушення екологічної рівноваги, масового знищення об'єктів рослинного світу, забруднення значних територій, виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру і створює загрозу національній та екологічній безпеці України.

Особливо небезпечним є те, що до вчинення кримінальних правопорушень у сфері використання лісових ресурсів причетні працівники державної лісової охорони, на яких покладається здійснення державного контролю за додержанням лісового законодавства та забезпеченням охорони лісів від пожеж, незаконних рубок, захист від шкідників і хвороб, пошкодження внаслідок антропогенного та іншого шкідливого впливу.

У 2020 році було повідомлено про підозру 155 працівникам Державної лісової охорони та направлено до суду обвинувальних актів щодо 70 працівників Державної лісової охорони, а начальнику Запорізького обласного управління лісового та мисливського господарства було вчинено 70 тис. гр. вимагання неправомірної вигоди [11].

Протиправна діяльність у лісгосподарській галузі організовується та супроводжується посадовими особами спеціалізованих державних підприємств із метою створення необлікованої деревини. Під час організації протиправних схем

² До посадових осіб держлісоохорони належать посадові особи Держлісагентства, Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з питань лісового і мисливського господарства, обласних управлінь лісового та мисливського господарства і підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Держлісагентства [9].

організатори вступають у змову з працівниками, як правило, керівної ланки підрозділів правоохоронних та контролюючих органів (Національної поліції України, Державної екологічної інспекції України, Державним лісовим агентством України), яким систематично сплачується неправомірна вигода за невиконання відповідних заходів реагування щодо припинення протиправної діяльності, пов'язаної з незаконними рубками, транспортуванням, обробкою і продажем необлікованої деревини, а також сприяння правопорушникам в уникненні передбаченої законом відповідальності.

Саме на Державне бюро розслідувань як новий правоохоронний орган покладаються функції досудового розслідування у кримінальних провадженнях, вчинених вищими посадовими особами держави, суддями та правоохоронцями. Державне бюро розслідувань є державним правоохоронним органом, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції [10].

ДБР відповідно до покладених на нього завдань та в межах своєї компетенції: бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері протидії злочинності, вносить відповідні пропозиції на розгляд Кабінету Міністрів України; здійснює інформаційно-аналітичні заходи щодо встановлення системних причин та умов проявів організованої злочинності та інших видів злочинності, протидію яким віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань, вживає заходів із їх усунення; припиняє і розкриває кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено до компетенції Державного бюро розслідувань; здійснює оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань, на підставах та в порядку, встановлених законом; вживає заходів щодо відшкодування завданих державі збитків і шкоди, забезпечує можливості для конфіскації коштів та іншого майна, одержаного внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, у порядку, визначеному законодавством [10].

Важливим є те, що перешкодами у здійсненні досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері охорони лісового фонду є недоліки законодавчого характеру, а саме: підпорядкованість лісокористувачів різним органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, що обмежує контроль профільними органами за дотриманням лісокористувачами законодавства у сфері лісокористування; різна кваліфікація органами досудового розслідування протиправних дій підозрюваних осіб відповідно до кримінального законодавства; неврегульованість у законодавстві порядку перевезення та переробки незаконно зрубаного лісу; мінімізація митних платежів під час експорту лісу; монополізація діяльності з організації продажу деревини через товарні біржі.

Наведені дані переконують, що розробка ефективного правового регулювання охорони лісового фонду України та заходів виявлення та запобігання зловживання владою або службовим становищем у галузі охорони лісового фонду України має стати пріоритетним напрямом державної політики боротьби зі злочинністю та дієвим засобом забезпечення охорони лісів України.

Відповідно, збереження, відновлення та недопущення вчинення кримінальних правопорушень в цій галузі є одним із невідкладних завдань державної політики.

Література:

1. Конституція України : Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/stru#Stru>.
2. Лісовий кодекс : Кодекс України від 21 січня 1994 року № № 3852-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12/card2#Card>.
3. Кримінологія. Академічний курс / кол. авт.; за заг. ред. О.М. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.
4. Кримінологія : підручник [Текст] / О.М. Джужа, В.В. Василевич, В.В. Черней ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В.В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.М. Джужі. Київ : ФОП Маслаков, 2020. С. 236.
5. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
6. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.
7. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19/card2#Card>.
8. Положення про Державне агентство Державних лісових ресурсів : Постанова КМ України від 8 жовтня 2014 р. № 521. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/521-2014-%D0%BF#n8>.
9. Положення про Державну лісову охорону : Постанова КМ України від 16 вересня 2009 р. № 976. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2009-%D0%BF#Text>. Назва з екрану.
10. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>.
11. Статистика кримінальної протиправності. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://dbr.gov.ua/assets/files/zvit/zvit-sajt.pdf>.

Novik V. Legal regulation of subjects of prevention of criminal violations in the field of forest protection

Summary. The article is devoted to the legal regulation of the subjects of prevention of criminal violations in the sphere of protection of forest fund of Ukraine. Since one of the most important areas of state policy is the protection of the natural environment, namely forests, which are its national wealth and the source of society's needs for forest resources.

Prevention of criminal violations committed in the field of protection of the forest fund of Ukraine is a system of measures implemented by the state organs, local authorities and individual citizens that are aimed at removing the causes and conditions of these criminal violations and preventing their occurrence. The main task in the implementation of measures is entrusted to special subjects, the activity of which is clearly regulated by the national legislation.

The State Agency of Forest Resources of Ukraine, as the central government body, whose activity is directed and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine, is the main subject of prevention of criminal violations committed in the sphere of protection of the forest fund. It is that realizes the state policy in the field of forestry and hunting. The State Forest Guard, which has the status of a law enforcement agency. The purpose of its activity is the implementation of legal, forest protection and other measures aimed at the protection, increased reproduction, non-intrusive use of forest resources and wildlife objects.

In the organization of measures to prevent the committing of criminal violations in the field of forest protection a great role is played by the departments of law and controlling structures, namely the National Police of Ukraine, the State Ecological Inspection of Ukraine, the State Forestry Agency of Ukraine.

Importantly, the barriers to the implementation of preventive measures are legislative shortcomings, namely: the subordination of forest users to different executive government bodies and local authorities, which limits the control of relevant authorities over forest users' compliance with forestry legislation; different qualifications by pre-trial investigation authorities of the illegal actions of suspected persons under criminal law; lack of regulation in the law of the procedure for transferring forests from one state to another;

and the lack of a clear and transparent legal framework for the implementation of preventive measures.

The above data argues that the development of effective legal regulation of the protection of Ukraine's forest fund and measures to detect and prevent the abuse of power or official position in the protection of Ukraine's forest fund should become a priority of state policy to combat crime and an effective means of ensuring the protection of Ukraine's forests.

Key words: forest, forest fund, prevention of criminal offences, legal protection of forest fund of Ukraine.